

ДЕСИСЛАВА ГЕОРГИЕВА ТОТЕВА

**ВЛИЯНИЕ НА ОБЩАТА
СЕЛСКОСТОПАНСКА ПОЛИТИКА НА ЕС
ВЪРХУ РАЗВИТИЕТО НА ВИНЕНОТО
ЛОЗАРСТВО В БЪЛГАРИЯ**

Автореферат

За присъждане на образователна и научна степен „доктор” по
научна специалност Икономика и управление (по отрасли)

София, 2015 г.

I. Обща характеристика на дисертационния труд

1. Актуалност на проблема

Лозарството в България е традиционен сектор в земеделието на страната. От 60-те до 80-те години на XX век лозарството се превръща в структуроопределящ сектор на селското стопанство с обща площ на лозята над 2 млн. дка. По това време България е в първата десетка на света по площ на лозя и по износ на вино.

От 80-те години до края на миналия век се наблюдава значително намаляване на реколтираните площи с лозя и спад в производството на грозде. В тези години големи площи с лозя бяха изоставени, други застаряха, нямаше инвестиции за създаване на нови лозарски стопанства.

През последните седем години в България редица научни разработки изследват отделни аспекти на въздействието на ОСП върху лозарството. Комплексно изследване на влиянието на ОСП върху лозарството не е направено, а това е изключително важно като се има предвид назрялата необходимост от разработване на цялостна национална стратегия за развитие на лозаро-винарския сектор в България. Действащите цели и приоритети в приетата преди 10 години стратегия за развитие на сектора до момента са изпълнени в много малка степен. Нуждата от нова национална стратегия е породена от новите условия в които се развива лозаро-винарския сектор от 2007 г. насам. Законовите рамки и пазарни механизми въздействащи върху българското лозарство и винарство определят нуждата от нова визия за развитие на сектора.

Днес пред сектора стоят множество проблеми, чието разрешаване изисква прилагане на най-съвременните икономически принципи и инструменти на пазарно ориентирания подход на управление, който е обусловен от спецификата на сектора – лозарството изисква големи капиталови вложения, които се възвръщат в по-продължителен период от време.

Виненото лозарство в България е в голяма степен експортно ориентиран сектор, който е силно зависим от тенденциите в световната търговия с вино. Това силно усложнява управлението на отрасъла и го характеризира като рисково производство. Развитието на виненото лозарство в много голяма степен се определя от търсенето на вино на световните пазари и от традиционното търсене на българското вино на националния ни пазар. Това налага да се правят задълбочени пазарни проучвания за

търсените вина, респективно на сортовата структура на винените лозя, размера на площите и прилаганите технологии на производство.

2. Обект и предмет на изследването

Обект на научното изследване е виненото лозарство в България на национално ниво, на ниво Югоизточен лозаро-винарски район и на ниво лозарски стопанства и винопроизводителни предприятия.

Предмет на научното изследване е влиянието на Общата Селскостопанска Политика на ЕС върху развитието на виненото лозарството в България.

3. Цел и задачи на изследването

Целта на настоящия дисертационен труд е чрез анализ на влиянието от прилагането на ОСП и на пазарните механизми да се открият основните проблеми в сектора и да се дадат конкретни препоръки за реформиране на ОСП след 2013 г. за по-добро адаптиране на провежданата в България аграрна политика към потребностите на лозаро-винарския сектор.

С оглед постигане на поставената цел изследването си поставя следните **задачи**:

1. Изясняване на принципите и инструментите на аграрните политики и пазарните механизми, които влияят върху виненото лозарство.
2. Установяване на влиянието на Националната програма за подпомагане на лозаро-винарския сектор 2008-2014 г. върху развитието на виненото лозарство на страната.
3. Очертаване на основните направления и препоръки за развитие на лозаро-винарския сектор.

4. Теза и основни хипотези

Основната изследователска теза е, че ОСП на ЕС и националната аграрна политика оказват влияние върху възможностите за развитие на виненото лозарство и производството на вино в България.

За доказване на тезата в дисертационния труд ще бъдат проверени следните основни хипотези:

1. Прилаганата специфична политика за сектор лозарство чрез Националната програма за подпомагане на лозаро-винарския сектор, действаща в България от 2008–2014 г., не доведе до преодоляване на негативните тенденции на намаляване на площите и производството на винено грозде.

2. Европейските програми (САПАРД и ПРСР) оказват положително влияние върху лозаро-винарския сектор в България и стимулират в различна степен неговото развитие.

3. Търговията с винено грозде и вино оказва положително влияние върху развитието на лозарството и допринася българските качествени вина да запазят своите позиции както на вътрешния, така и на международния пазар.

5. Методология и методи на изследване

Спецификата на предмета на дисертационния труд наложи провеждането на комплексно, многофакторно изследване на влиянието на ОСП върху развитието на виненото лозарство в България, реализирано на секторно ниво, на ниво Югоизточен район и на ниво лозарски стопанства и лозаро-винарски предприятия.

За изясняване на поставената цел в дисертацията са използвани следните **методи**: анализ и синтез, сравнителен метод, ситуационен анализ, SWOT анализ, диагностичен анализ, прогностичен анализ, анкетно проучване, оценка на динамиката в износа и вноса на винено грозде и вино, матрица за анализ на политики (РАМ).

6. Източници на информация:

Анализът е осъществен на базата на няколко вида информация: статистическа от Национален статистически институт (НСИ), Евростат, Министерство на земеделието и храните (МЗХ), от собствено анкетно проучване в Бургаски регион през 2010 г. Проучени са нормативни документи. Използвана е и информация от институции, организации, експерти, имащи отношение към проблематиката на дисертацията. МЗХ.

Основни ограничения на изследването

Обхватът на изследването на лозарския потенциал на страната се ограничава за периода непосредствено преди и след приемането на България в ЕС. Изборът на период е обусловен от факта, че през 2000 г. във връзка с преговорите за членство в Европейския съюз за България се определи лозарски потенциал в размер на 135,76 хил. ха винени лозя. Освен това, във връзка с провеждането на аграрна политика в лозаро-винарския сектор, Министерство на земеделието и храните и отдел Агростатистика извършват по нов начин събирането на информация за състоянието на лозарството в страната.

Обхватът на анкетното проучване е сведен до собственици на 30 лозарски стопанства и 20 винарски предприятия, регистрирани в териториалните структури на Изпълнителната агенция по лозята и виното. Включени са собственици на големи, средни и малки лозарски стопанства и винарски предприятия.

Показателите, характеризиращи състоянието на лозаро-винарския сектор обхващат периода от 1990 г. до 2013 г. включително.

II. Структура на дисертационния труд

Структурата на дисертационния труд е подчинена на целта и задачите на изследването. Дисертационният труд е структуриран в увод, три глави, заключение и литература с общ обем от 180 страници и приложения.

УВОД

ГЛАВА ПЪРВА

Теоретико-методически основи за определяне влиянието на ОСП на ЕС върху развитието на виненото лозарство

- 1. Същност, цели, инструменти и типове аграрни политики.....**
- 2. Общата Селскостопанска Политика на ЕС като среда за развитието на селското стопанство**
- 3. Политика на ЕС в лозаро-винарския сектор**
 - 3.1. Мерки, които регулират размера и сортовата структура в лозарството
 - 3.2. Регулация на производствения потенциал и пазара в лозаро-винарския сектор.....
 - 3.3. Промени в политиката, насочени към повишаване на конкуренто-способността на лозаро-винарския сектор.....
- 4. Българското законодателство за развитието на лозаро-винарския сектор**
- 5. Механизми на ОСП и състояние на лозаро-винарския сектор.....**
 - 5.1. В Европейския Съюз
 - 5.2. В България

ГЛАВА ВТОРА

Методическа рамка за изследване влиянието на ОСП върху развитието на виненото лозарство в България

1. **Методологически подход и методически инструментариум за изследване на лозарството**
2. **Методи за изследване влиянието на ОСП**
- 2.1. **Методи за ex post анализ** – анализ и синтез; сравнителен метод; ситуационен анализ; диагностичен анализ; методика за оценка на динамиката в износа и вноса на винено грозде и вино; SWOT анализ; матрица за анализ на политики (РАМ).
- 2.2. **Методи за ex ante анализ** – прогностичен анализ; анкетно проучване.....
3. **Показатели за изследване влиянието на ОСП**
- 3.1. Статистически показатели
- 3.2. Показатели отнасящи се до промяната на основните параметри в лозарството.....
- 3.3. Показатели характеризиращи развитието на лозарството в България
- 3.4. Показатели отнасящи се за производството на вино
- 3.5. Показатели отнасящи се до резултатите от изпълнението на Националната програма за подпомагане на лозаро-винарския сектор в периода 2008–2014 г.
4. **Подход на изследването**

ГЛАВА ТРЕТА

Анализ на влиянието на ОСП върху развитието на виненото лозарство в България преди и след присъединяването към ЕС

1. **Влияние на предприєдинителната програма САПАРД върху развитието на виненото лозарство в България**
2. **Влияние на Програмата за развитие на селските райони върху развитието на лозарството**
3. **Ефект от Националната програма за подпомагане на лозаро-винарския сектор върху развитието на виненото лозарство в България**.....
4. **Ефект от САПАРД и ПРСР върху състоянието и тенденциите в развитието на виненото лозарство в България за периода 1990–2012 г.**
- 4.1. **Участие на виненото лозарство в брутният вътрешен продукт на България**

4.2.	Тенденции в изменението на реколтираните площи, средните добиви и производството на винено грозде
4.3.	Териториална структура на площите с винени лозя за периода 2007 – 2012 г.....
4.4.	Влияние на винарската индустрия върху развитието на виненото лозарство.....
4.5.	Основни фактори, които определят тенденциите в изследвания период
4.5.1.	Фактори, свързани с пазара на винено грозде и вино
4.5.2.	Фактори с вътрешен характер за България
5.	Влияние на ОСП и националната политика върху развитието на виненото лозарство в Югоизточен район
5.1.	Тенденции в изменението на реколтираните площи, средните добиви и производството на винено грозде в Югоизточен район.....
5.2.	Тенденции в изменението на реколтираните площи и производството на грозде по винени сортове лози в Югоизточен район
5.3.	Анализ на виненото лозарство в Югоизточен район на основата на проведено анкетно проучване
6.	Търговията с винено грозде и вино като фактор за развитие на виненото лозарство в България след присъединяването ѝ към ЕС
6.1.	Тенденции в изменението на износа и вноса на винено грозде в България
6.2.	Тенденции в изменението на износа и вноса на вино
7.	Резултати от SWOT анализа
8.	Резултати от анализ на политика (РАМ)

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

Възможности и перспективи за развитие на лозаро-винарския сектор в България

1.	Тенденции в развитието на световното лозарство
2.	Възможни мерки на ОСП за развитие на виненото лозарство след 2013 г.
3.	Очаквана перспектива за развитие на виненото лозарство в България.....
4.	Стратегически мерки за развитие на лозаро-винарския сектор.....

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

ЛИТЕРАТУРА

ПРИЛОЖЕНИЯ.....

III. Основно съдържание на дисертационния труд

ПЪРВА ГЛАВА

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИ ОСНОВИ НА ВЛИЯНИЕТО НА ОСП НА ЕС ВЪРХУ РАЗВИТИЕТО НА ВИНЕНОТО ЛОЗАРСТВО

В глава първа акцентът е поставен върху изграждането на теоретико проблемната база на изследването. Направен е систематичен и критичен преглед на същността, целите, инструментите и типовете аграрни политики, който завършва с оценка на потенциала им за въздействие върху виненото лозарство в България.

В първа точка на първа глава на дисертационния труд са изложени проучваните от икономическата литература теоретични постановки за същността, целите, инструментите и типовете аграрни политики. Анализирани са възгледите на различни изследователи за влиянието на аграрната политика и са разгледани основните принципи и инструменти на аграрната политика на ЕС, приложима за лозарството в България.

В резултат на анализа се стига до следните изводи относно това кои инструменти и типове политики са **подходящи за лозаро-винарския сектор.**

- ✓ Политиката за поддържане цените на селскостопанските продукти може да има положителен ефект, когато равнището на цените на виненото грозде на вътрешния пазар се поддържа стабилно от страна на държавата. Това може да съдейства за повишаване на ефективността от използването на капитала тогава когато поддържаните цени съвпадат с техните дългосрочни равновесни равнища.
- ✓ Мерките за директно поддържане на доходите могат да бъдат насочени към всички или към определени групи лозарски стопани. Тъй-като поддържа пряко земеделските доходи, тази политика има малка вероятност да влезе в конфликт с другите цели на аграрната политика. Мерките за директно поддържане на

доходите, които не са пряко свързани с обема на произвежданата продукция и вложенията в производството могат да помогнат за решаването на проблема със излишъците от вино. Директното поддържане на земеделските доходи не води до икономически изкривявания в цените на земеделските продукти и ресурси. Не предизвиква отрицателни последици в международната търговия, тъй-като не е свързано с бариери пред вноса или износа и не генерира излишъци.

- ✓ Положителните резултати от политиката за ограничаване на предлагането могат да бъдат разгледани в дългосрочен период, ако повишаването на цените на контролираните продукти доведе до развитие на производството на техните заместители или до увеличаване на производството в конкурентни области. За да бъде ефективен контролът върху вътрешното производство на грозде и вино е необходимо да се изключи вносът или да се поставят строги количествени ограничения.
- ✓ Продоволствената политика може да бъде подходяща за лозаро-винарския сектор, тогава когато цените на хранителните стоки се снижават чрез т. нар. хранителни субсидии, които се предпочитат в някои страни защото консуматорите печелят от тях и когато се повишават способностите на хората за контрол над хранителните продукти, чрез създаване на работни места чрез различни програми от вида на „храна срещу работа” или чрез парични трансфери.
- ✓ Структурната аграрна политика е подходяща за лозаро-винарския сектор тъй-като цели намаляване на бедността чрез елиминиране на типовете земевладение, при които са експлоатирани малоимотни и безимотни селяни, намаляване на неравенството в собствеността върху земята, увеличаване на броя на селските семейства, които могат да получат приемлив поминък чрез земята, увеличаване на производството което да се базира на голям размер на производствената единица на основата на икономии от мащаба на производството или малък размер на производствената единица на основата на фамилната ефективност.
- ✓ Политика за уедряване размера на производствените единици и консолидация на собствеността върху земята е много важна предпоставка за развитие на съвременно и ефективно лозарство, тъй-като практиката е доказала, че по-едрите стопанства печелят от мащаба на производството и имат по-висока възвръщаемост на вложенията в сравнение с дребните стопанства.

- ✓ От икономическа гледна точка концентрацията на производството е важна, защото изразява дела от производството или маркетинга, контролирани от най-големите фирми и защото колкото по-силно е концентриран пазарът, толкова е по-голямо потенциалното влияние на фирмата или групата от фирми върху цената. Вертикалната интеграция има значителен принос за повишаване ефективността на производството и за снижаване на търговските и маркетинговите разходи.

Във втора точка на първа глава е направен преглед на основните цели, принципи и инструменти на ОСП. Подробно са представени първия и втория периоди на реформи на ОСП и влиянието на промените в ОСП върху фермерите, потребителите, отраслите на хранителната промишленост и администрацията.

В трета точка на първа глава на дисертационния труд е представено влиянието върху лозарството на мерките, които регулират размера и сортовата структура в лозарството, на регулацията на производствения потенциал и пазара в лозаро-винарския сектор /Регламент №1493/1999/, на промените в политиката, насочени към повишаване на конкурентоспособността на лозаро-винарския сектор /Регламент №479/2008/ и българското законодателство за развитието на лозаро-винарския сектор в страната.

Разглежда се влиянието на основният регламент, който определя организацията на пазара на винено грозде и вино - регламент (ЕО) №479, който изменя регламент (ЕО) №1493/1999. Главната цел на този регламент е да се повиши конкурентоспособността на винопроизводителите от Европейската общност и да се повиши репутацията на качествените вина от Общността. Важно място в този регламент заемат мерките, които насърчават развитието на конкурентоспособността като част от национални програми за подпомагане. Допълнителни възможности за финансиране на лозаро-винарския сектор се дават и с други два регламенти - 1346/2005 г. за подпомагане на промоционални програми за земеделски продукти, изнасяни в трети страни и 1071/2005 г. за подпомагане на промоционални програми за земеделски и хранителни продукти, предназначени за вътрешния пазар на ЕС.

В точка 5 на глава първа се прави сравнителен анализ на адекватността на провежданата политика към ситуацията в лозаро-винарския сектор в ЕС-27 и в България, резултатите от който доказват, че:

- Реформата в лозаро-винарския сектор на ЕС се съпътства от стабилен пазар, повишение на цените и въпреки непрекъснато намаляване на вътрешното

потребление няма признаци за структурен излишък в сектора, нараства износа за трети страни.

- Националната програма за подпомагане на българското винено лозарство, и като размер на предвидените средства по отделните мерки, и като изисквания към бенифициентите в изминалия период, не беше адекватна на ситуацията в лозаровинарския сектор и поради това логично не доведе до преодоляване на негативните тенденции. В полза на този извод са следните констатации:

1. След приемането на България в ЕС основния инструмент въздействащ върху развитието на българското винено лозарство е Националната програма за подпомагане. Приложеният исторически подход за разпределение на националните финансови пакети съпътстващи националните програми за подпомагане на лозарството в ЕС за България не отразяваше в пълна степен проблемите в сектора. Подпомагането на българското лозарство поставя българските производители в бранша в неравностойно положение спрямо производителите от другите страни-членки.

2. Липсата на исторически опит в усвояването на средствата по съответните мерки доведе до нисък процент на тяхното използване и като цяло до слаба заинтересованост към някои от тях. За страната ни не бяха приложени мерки позволяващи инвестиции в активи свързани с преработката на виненото грозде, мерки свързани със субсидиране на площ, помощ за кризисна дестилация и др.

3. При договарянето на специфичните мерки съдържащи се в Национална програма за подпомагане на лозарството и винопроизводството в България в периода 2009-2013 г. страната ни договори три мерки /„Преструктуриране и конверсия на винени лозя“, „Застраховане на реколтата“ и мярка „Промоция в трети страни“/ от възможните единадесет.

4. Съпътстващата мярка за изкореняване на лозя стартира късно и не реши проблема с наличието на неподдържани или поддържани в лошо агротехническо състояние лозови насаждения. Изкоренени са едва около 140 ха., което представлява едва 0,5% от неподдържаните лозови насаждения /по данни за 2011 г./.

5. Най-голям интерес от страна на бенефициентите бе проявен към основната мярка в програмата „Преструктуриране и конверсия“. Площите, върху които е извършена конверсия и преструктуриране за периода 2007-2012 г. са 6 959 ха. Тази стойност на фона на площите, които са в лошо агротехническо състояние или се водят като неподдържани площи за и 14 640 ха към 2012 г. е много малка. С оглед на

финансовия ресурс по мярката може да се очаква, че до края на 2014 г. ще бъдат конверсирани и структурно променени около 8 000 ха.

6. Липса на интерес от страна на бенефициентите бе отчетен по мярката свързана с промотиране на българско вино в трети страни, дължащо се преди всичко на ниски административен капацитет и инициативност от страна на заинтересованите страни. Съществуват значителни резерви и за повишаване на нивото на усвояване на средствата по мярка застраховане на реколтата, към настоящия момент са усвоени 22,23% от целия предвиден финансов пакет.

ВТОРА ГЛАВА

Методическа рамка за изследване влиянието на ОСП върху развитието на виненото лозарство в България

Основната цел в глава втора е да се предложи концептуален модел и пакет от методически инструменти, подходящи за изследване на влиянието на ОСП върху развитието на виненото лозарство в България. Прегледът на икономическата литература показва, че липсват комплексни самостоятелни изследвания на цялостния ефект от приложението на ОСП върху развитието на виненото лозарство в България. Изследванията, посветени на влиянието на ОСП върху развитието на виненото лозарство в България са малко и могат да бъдат класифицирани в две групи:

- изследвания, които анализират влиянието на общностната и национална политика върху отделни аспекти от развитието на лозаро-винарския сектор: устойчивост, инвестиционна активност, реструктуриране на производството на вино грозде, производствената структура и устойчивост на стопанствата в лозаро-винарския сектор.

- изследвания, които са включени в по-мощни научни проекти и се реализират в контекста на общото влияние на ОСП върху земеделието и земеделските стопанства.

Разработването на специална секторна политика следва да се базира на цялостно изследване на влиянието на ОСП върху лозаро - винарския сектор в България. Това разбиране определи изходната методологическа позиция на дисертационния труд. Дисертационното изследване следва има комплексен характер и да се реализира на отраслово ниво, регионално ниво и на ниво отделни лозарски стопанства и лозаро-винарски предприятия.

Критичният анализ на предходните изследвания по дисертационната проблематика и отчитането на особеностите на предмета на изследване дадоха възможност да се открият методическите проблеми и да се предложи пакет от методически инструменти за изследване на *влиянието на ОСП върху лозаро - винарския сектор в България*.

Необходимостта да бъдат определени основните параметри на националната политика в сектора, наложи в дисертационния труд да бъде използван сравнителен метод за оценка на равнището на субсидиране в България и в останалите страни членки на ЕС. Изследването на ефективността на усвояването на средства от националните и европейските програми наложи да бъде направена сравнителна оценка на участието на субсидиите в разходите за отглеждане на грозде на един декар, от една страна, и на участието на субсидиите в разходите за останалите култури, от друга страна .

Използването в дисертационното изследване метода анкетно проучване на големи, средни и малки лозарски стопанства и винарски предприятия на територията на Югоизточен лозаро-винарски район на България е мотивирано от липсата на изследвания на собственици на лозарски стопанства по редица важни за ех ante оценката на ефекта от ОСП върху виненото лозарство в България проблеми, а именно: степен на информированост за възможностите за подпомагане на производството на винено грозде чрез механизмите на ОСП; проблеми при отглеждането на лозята в условията на ОСП , намерения и нагласи на собствениците на лозарски стопанства и лозаро-винарски предприятия да се занимават и за в бъдеще с лозарство и винарство, мотивира включването в дисертационния труд използването

Необходимостта от измервания на влиянието на подкрепата по ОСП върху конкурентоспособността на отделните сектори на българското земеделие, обоснова включването в методическия пакет на матрицата за анализ на политики (РАМ) с цел измерване на влиянието на подкрепата по ОСП върху конкурентоспособността на за лозаро-винарския сектор в България.

За обезпечаване постигането на целта на дисертационния труд - изследване влиянието на ОСП върху развитието на виненото лозарство в България беше обосновано използването на следните методи.

Анализ и синтез.

Задачата на анализа е да се разкрие структурата на виненото лозарство в България, етапите на неговото развитие и връзката му с винарството.

Чрез синтез се получава пълна представа за виненото лозарство в България, неговите особености и развитие.

✓ *Сравнителен метод*

Основните цели на провеждането му се свеждат до сравнение с равнището на субсидиране на България и останалите страни членки на ЕС и сравнение на участието на субсидиите в разходите за отглеждане на грозде на един декар и останалите култури, което е предпоставка за създаване на неравнопоставеност между производителите в различните подотрасли на селското стопанство.

✓ *Ситуационен анализ*

Характеризира основните тенденции при производството и сортовата структура на лозарството в Югоизточния лозаро-винарски район. Задачата на този анализ е да се установи състоянието и да се отразят промените в производството и сортовата структура на лозарството.

✓ *SWOT анализ*

Този анализ се използва, за да даде отговори на въпроси, свързани с изследвания сектор (къде се намира в национален, регионален, световен мащаб, какво притежава в наличност или липсва, какво е възможно да постигне, от какво да се възползва или предпази като положителни или отрицателни тенденции и събития).

✓ *Диагностичен анализ*

Чрез този анализ се разкриват връзките и зависимостите между лозарството и винарството в България, обосновават се причините и факторите за тяхното сегашно състояние.

✓ *Прогностичен анализ*

Задачата на този анализ е въз основа на изучаване състоянието на лозарството в минал период да се направи прогноза за неговото развитие в бъдещи периоди.

✓ *Анкетно проучване*

Задачата на този анализ е да се установят причините за намаляването на реколтираните площи и производството на винено грозде, информираността на собствениците на лозарски стопанства относно мерките на ОСП за производство на грозде, получено според изискванията и разрешените практики в ЕС, както и намеренията на лозарите и собствениците на винарски предприятия да се занимават с лозарство и за в бъдеще.

✓ *Оценка на динамиката в износа и вноса на винено грозде и вино по години*

Основна цел е анализ на структурата на износа и вноса по типове и категории вина. Тази оценка е направена на база постигане или не постигане на положителни промени, които се виждат от анализа на пазара на винено грозде и вино върху развитието на лозарството в България.

✓ *Матрица за анализ на политики (РАМ)*

За целите на настоящото изследване матрицата за анализ на политика се използва за да се оцени влиянието на ОСП върху конкурентоспособността на производството на винено грозде след присъединяването на България към ЕС.

За реализиране на методиката са предложени следните групи показатели:

- ✓ *Статистически показатели* – изчислена по статистически методи проста средна аритметична величина – при изчисляване на реколтираните площи с винени лозя, средния добив на грозде и производството на винено грозде за периода 2007-2012 г;
- ✓ *Показатели, отнасящи се до промяната на основните параметри в лозарството* - верижен индекс на промяната - при изчисляване на динамиката на изменение на площите, средните добиви и производството на винено грозде в проценти за периода 1994-2012 г; линеен трендов модел – при определяне на тенденцията на изменение в производството на винено грозде през последните двадесет и три години.
- ✓ *Показатели характеризиращи развитието на лозарството в България* - за реколтирани площи, производство, средни добиви, изкупни цени на виненото грозде.
- ✓ *Показатели отнасящи се за производството на вино* – за производство, средна цена на износ, средна цена на внос, количество на износ и внос.
- ✓ *Показатели отнасящи се до резултатите от изпълнението на Националната програма за подпомагане на лозаро-винарския сектор в периода 2008–2014 г.* – за изплатена финансова помощ, за количество на производители и бенефициенти.

ТРЕТА ГЛАВА

АНАЛИЗ НА ВЛИЯНИЕТО НА ОСП ВЪРХУ РАЗВИТИЕТО НА ВИНЕНОТО ЛОЗАРСТВО В БЪЛГАРИЯ ПРЕДИ И СЛЕД ПРИСЪЕДИНЯВАНЕТО КЪМ ЕС

В трета глава са осъществени:

- ✓ ситуационен анализ на основните тенденции при производството и сортовата структура на лозарството на национално ниво и на ниво Югоизточен район преди и след присъединяването на България към ЕС;
- ✓ анализ на ефекта от САПАРД и ПРСР върху развитието на лозаро-винарския отрасъл преди и след присъединяването към ЕС на секторно ниво и на ниво Югоизточен район;
- ✓ анализ на информацията от анкетно проучване на състоянието, проблемите, нагласите и намеренията на производителите на винено грозде и вино в Югоизточен район;
- ✓ диагностичен анализ на състоянието и тенденциите на търговията с винено грозде и вино;
- ✓ SWOT анализ на средата за развитие на виненото лозарство в България;
- ✓ анализ на политики (РАМ).

Използването на тези методи даде възможност в отделните точки от тази глава да бъдат тествани изходните изследователски хипотези на дисертационния труд.

В първа точка и втора точка на глава трета се изследват влиянието на предприсъединителната програма САПАРД и на **Програмата за развитие на селските райони върху развитието на виненото лозарство в България.**

Тествана е втората работна хипотеза на дисертационния труд, а именно: „европейските програми (САПАРД и ПРСР) оказват положително влияние върху лозаро-винарския сектор в България и стимулират в различна степен неговото развитие”, беше тествана чрез анализа на ефекта от САПАРД и ПРСР върху развитието на лозаро-винарския отрасъл преди и след присъединяването към ЕС на секторно ниво и на ниво Югоизточен район, както и на базата на информация от проведеното анкетно проучване на лозарски стопанства и лозаро-винарски предприятия.

Заключението е, че тази хипотеза се потвърждава частично. Европейските програми (САПАРД и ПРСР) оказват положително влияние върху отрасъла, но то е твърде слабо за да преодолее негативните тенденции. Конкретните изводи са :

- В резултат на финансирането по Мярка 1.1. „Инвестиции в земеделски стопанства” от предприеждинителната програма САПАРД са възстановени 3 084 ха лозя (75% от заложената цел), създават се нови лозови масиви с пазарно ориентирани сортове и при спазване на съвременни технологии на отглеждане на лозите. Направените инвестиции по Мярка 1.2. „Подобряване на преработката и маркетинга на селскостопански и рибни продукти” за винарските предприятия допринесоха за подобряване на конкурентноспособността на фирмите и за подобряване качеството на продукцията. Всички фирми отговориха на изискванията на законодателството за опазване на околната среда и стандартите за здравословни и безопасни условия на труд.

- Подпомагането по ПРСР 2007-2013 г. за разглеждания период в лозаро-винарския сектор се сведе до прилагането на три мерки по Ос 1 -112,121 и 123. Броят на реализираните проекти и изплатените средства за разглеждания период не надхвърли 2% от предвидения бюджет.

- Като цяло ефектите върху лозарството от прилагането на ОСП в България до настоящия момент, според проведените интервюта със собственици на средни, големи и малки лозарски стопанства, както и собственици на винарски предприятия, които имат лозя от Бургаски лозаро-винарски район през 2010 г. не могат да се оценят като положителни, тъй като ОСП в частта си на директните плащания на единица площ и намесата на пазара се оказа неефективна за нашето лозарство и винарство. Средствата, които се отпускат са крайно недостатъчни и не могат да облекчат съществено икономическото състояние на производителите в отрасъл, изискващ голям финансов ресурс.

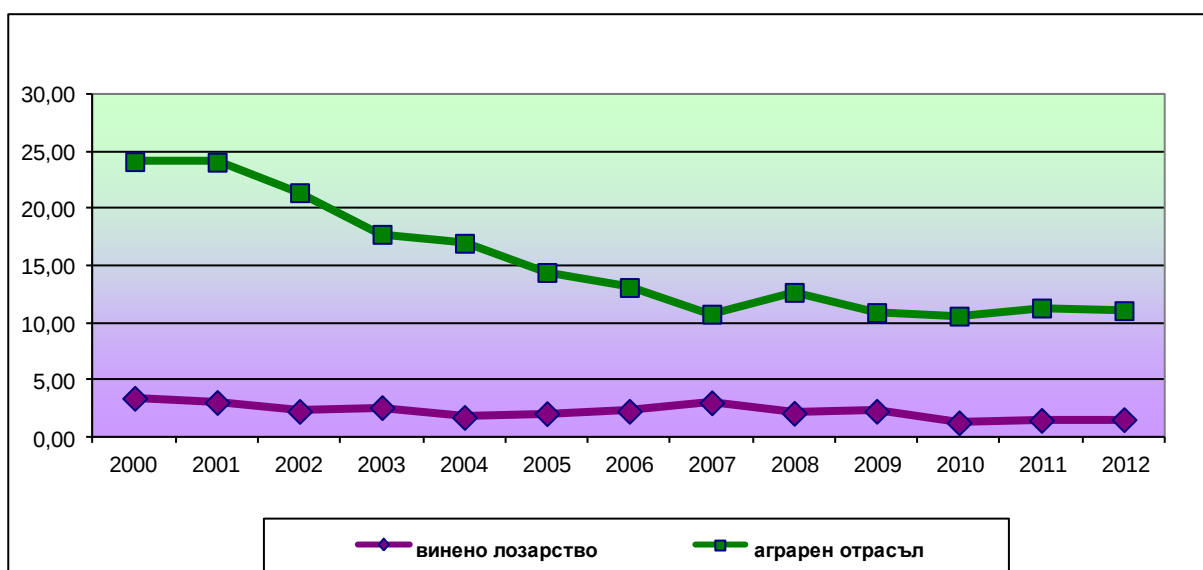
В точка 3 и точка 4 на глава трета се прави ситуационен анализ на състоянието и тенденциите в икономическата значимост, реколтираните площи, средните добиви, производството на винено грозде и териториалната структура на площите с винени лозя в България и на ниво Югоизточен район, а също и диагностичен анализ на състоянието и тенденциите на търговията с винено грозде и вино . Сравняват се периодите преди и след присъединяването на България към ЕС. Идентифицирани са основните фактори, които определят тенденциите в изследваните периоди.

Получените резултати напълно потвърждават **първата работна хипотеза** на дисертационния труд, която гласи, че прилаганата специфична политика за сектор лозарство чрез Националната програма за подпомагане на лозаро-винарския сектор в България в периода 2008–2014 г., не доведе до преодоляване на негативните тенденции

на намаляване на площите и производството на виноно грозде. Аргументите са следните :

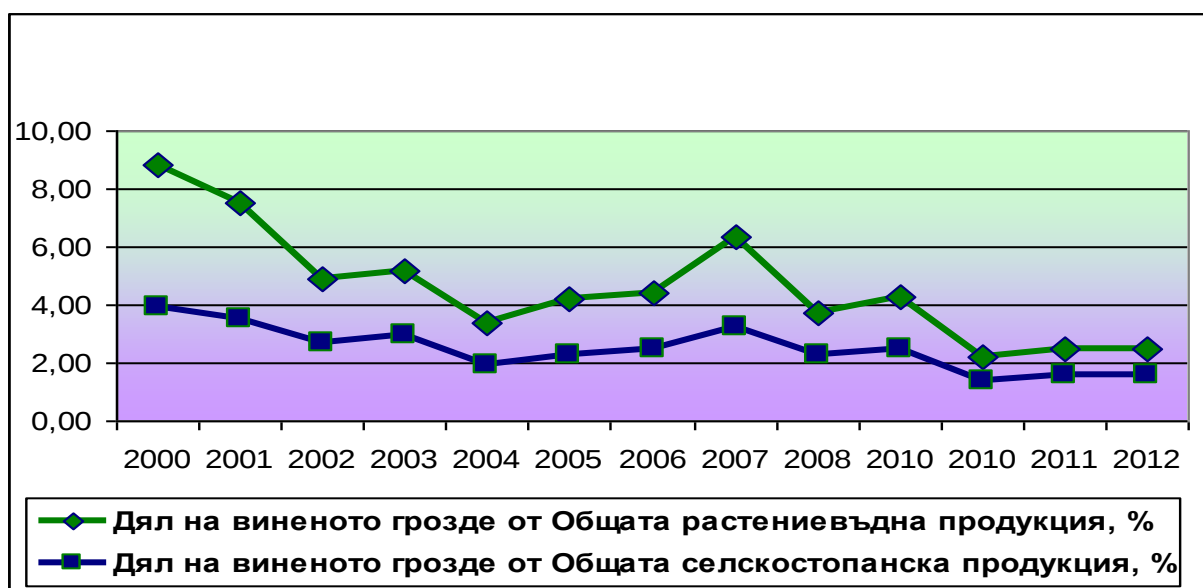
1. Намаляващ относителен дял на лозаро - винарския сектор в брутната продукция на растениевъдния подотрасъл (2,5%..за 2012 г., при 8,8% за 2000 г. и 4,0 % за 2004 г.) (фиг. 1).. Същата тенденция се наблюдава и при дела на продукцията от виноно грозде в общата селскостопанска продукция, който след 2007 г. непрекъснато намалява и за 2012 г. е 1,6% (Фиг. 2).

Фиг. 1. Относителен дял на аграрния отрасъл и на виноното грозде в БВП, %

Източник: Eurostat, 2013 г.

Фиг. 2. Дял на виноното грозде в отрасъл селско стопанство и подотрасъл растениевъдство, %

Източник: Eurostat, 2013 г.

2. Налице е трайна тенденция за намаление на реколтираните площи с винени сортове (от 70,4 хил. ха през 2007 до 59,4 хил. ха през 2012 г.) Същата тенденция се очертава и на ниво Югоизточен район (табл.1).

Табл. 1 Изменение на площта, средения добив и производството на винени лозя в Югоизточен район за периода 2007 г. – 2012 г.

Винени лозя	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2007-2012
							член-ство в ЕС
Реколтирани площи - ха	25687	28913	18012	17802	15687	20374	21079
Среден добив - кг/ха	5028	4902	4740	5378	5127	5249	5071
Производство хил.тона	129,2	141,7	85,4	91,4	77,6	106,9	105,4

Източник: МЗХ, дирекция „Агростатистика”

3. Нивото на средните добиви е ниско (през 2012 г. 4 305 кг/ха) и не съответства на биологичния потенциал на сортовете. Голяма част от лозовите масиви са засадени със сортове, които не са пазарно ориентирани. Направените констатации се отнасят и за виненото лозарство в Югоизточен район(табл.2).

Табл. 2 Изменение на реколтираните площи по винени сортове лози на територията на Югоизточен район за периода 2004 г. – 2012 г., ха

Сорт	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Мускат Отонел	424	448	952	816	1060	1142	1185	1124	1278
Каберне совиньон	442	795	779	980	679	716	708	681	637
Памид	547	328	1223	950	857	696	732	567	879
Димят	345	219	606	549	445	450	398	289	485
Юни блан	332	578	706	689	568	390	421	382	499
Мерло	252	295	647	628	626	620	598	539	620
Шардоне	160	193	264	377	516	617	621	599	611
Други - бели	141	92	317	192	313	327	295	293	347
Мискет червен	129	220	635	644	493	476	480	356	689
Други - червени	85	70	274	294	240	244	256	240	216
Ркацител	83	238	659	465	413	307	365	334	423
Траминер	5	9	80	29	114	142	142	145	132
Каберне фран				45	49	49	50	50	57
Сира	6	6	44	73	121	117	116	115	119
Вионие					14	36	39	40	38
Общо:	2951	3491	7186	6731	6508	6329	6406	5754	7033

Източник: МЗХ, ИАЛВ

4. Крайно неблагоприятна възрастова структура, наличие на значителни по размери площи с неподдържани или поддържани в лошо агротехническо състояние лозови масиви. По данни на дирекция „Агростатистика” на МЗХ през 2012 г лозовите насаждения на възраст над 30 г. са около 47% от размера на реколтираните площи.
5. Нисък темп на засаждане на нови лозови насаждения.
6. Ниско ниво на прилагане на нови технологии, придружено от наличие на насаждения от екстензивен тип с широки междуредови разстояния и малък брой растения на дка. По-голямата част от лозовите масиви са без напояване, което поставя ежегодно гроздовата продукция под силна зависимост на метеорологични условия.
7. Задълбочаване на тенденцията за намаление в количествено отношение на износа. В структурата на експорта с най-голям дял са трапезните вина, стоящи ниско ценово. Нисък дял в износа на вина се пада на вина със ЗГУ и ЗНП. Загуба на традиционни пазари в рамките на ЕС и трети страни През разглеждания период влияние оказва липсата на съвременна и адекватна маркетингова стратегия за реализация на българското вино. Слабо се залага на уникални, местни сортове-Мавруд, Гъмза, Широка мелнишка лоза, Врачански мискет, Тамянка и др., които през годините са доказани и приемани добре на българския и на международни пазари.

Резултатите от анализ на политики (РАМ) като цяло също са в подкрепа на първата работна хипотеза.

Изчисленията показват, че през 2013 г. реализираните приходи от продажбата на един тон грозде са по-ниски от приходи по икономически ефективни цени, а разходите за суровини за единица продукция са по-високи от разходите за единица продукция по икономически ефективни цени. Изводът е, че в разглеждания период прилаганата ОСП оказва негативно влияние върху производството на винено грозде При производството на винено грозде номиналният коефициент на защита през изследвания период е с тенденция на намаляване, като от 0,718 през 2007 г. достига 0,686 през 2013 г. Тъй като стойността е по-малка от 1, заключението е, че прилаганата политика оказва негативно влияние върху производителите. Ефективният коефициент на защита също намалява, като за 2013 г. добавената стойност по пазарни цени е по-ниска от добавената стойност по икономически ефективни цени, което потвърждава негативното влияние на ОСП за

производителите на винено грозде. Единствено по отношение ефективността на изразходваните местни ресурси /труд, земя и капитал/ резултатите от изчисленията по метода РАМ дават основание за положителни изводи. При производството на грозде за периода 2007-2013 г. коефициентът на изразходвани вътрешни ресурси е със стойности от 0,386 до 0,381, което определя използването на вътрешните ресурси като ефективно.

Третата работна хипотеза, а именно: „търговията с винено грозде и вино оказва влияние върху развитието на лозарството за да могат българските качествени вина да запазят своите позиции както на вътрешния, така и на международния пазар”, не се доказва. Оценката на динамиката в износа и вноса на винено грозде и вино по години показва, че е незначителна частта от изнесените количества вино от високата ценова ниша и вината с ЗНП и ЗГУ. Наблюдава се и отстъпление от традиционни за България пазари.

Третата работна хипотеза се отрича и от основната част резултатите, получени от SWOT анализа.

- Липса на адекватна маркетингова стратегия за реализация на качествени вина със ЗГУ и ЗНП.

- В бранша липсват организации на производителите, които да защитават интересите на производителите на грозде и вино.

- Разрушена е маточната база за производство на български лозов посадъчен материал, което увеличава риска от внос на лози заразени с карантинни болести.

Табл.1 Резултати от SWOT анализа

СИЛНИ СТРАНИ	СЛАБИ СТРАНИ
- уникални местни винени сортове в лозарството разнообразие на местни технологии във винопроизводството; - разнообразни и уникални комбинации от почвено-климатични фактори, отразяващи се на специфичните качества на вината от местни сортове грозде; - уникални сортове, продукт на древна и съвременна селекция, хибриди, устойчиви на неблагоприятни фактори, набор от нови хибридни сортове; - голям брой винопроизводители равномерно разпределени из цялата страна; - висококвалифицирани експерти, научно-изследователски институти и катедри по лозарство и технология на винопроизводството.	- влошена възрастова структура на лозята; - малки по площ лозови насаждения; - недостатъчни знания за модерните технологии в лозарството и винопроизводството; - липса на адекватна маркетингова стратегия за реализация на качествени вина със ЗГУ и ЗНП; - недостатъчно национално финансиране на лозарството и промоцията на българските вина на външните пазари; - липса на организации на производителите, които да защитават интересите на производителите на грозде и вино.
Възможности	Заплахи
- доказан здравословен ефект на гроздето и виното, което увеличава потребителското търсене; - значителна пазарна ниша на европейския и световния пазар за екологично чисти, органични и деликатесни продукти; - нарастване на потребителското търсене на качествени и бутикови вина; - разнообразяване на предпочитанията на потребителите, нови пазарни ниши, сегментиране на пазара; - възможности за движение и обмен на специалисти и технологии, достъп до информация и пазари, винен туризъм в условията на глобализация.	- засилен конкуренция от страна на традиционните държави винопроизводителки, както и на "новите" страни – Чили, ЮАР, Австралия и др. - увеличен риск от внос на лози заразни с карантинни болести поради разрушена маточна база за производство на български лозов посадъчен материал; - влияние на глобалното затопляне и засушаване върху различните фази от вегетационния период на лозата – допълнителното напояване оскъпява продукцията; - замърсяване на околната среда

В точка 4 на глава трета се анализира получената информация от проведените през 2010 година серия интервюта със собственици на големи, средни и малки лозарски стопанства, както и със собственици на винарски предприятия, които имат лозя на територията на ТЗ на ИАЛВ - Бургас. Правят се изводи за: информираността на собствениците на лозарски стопанства относно мерките на ОСП за производство на грозде, получено според изискванията и разрешените практики в ЕС, информираността им дейностите по мярката от Националната програма за подпомагане на лозаро-винарския сектор "Преструктуриране и конверсия на винени лозя", основните наредби в лозаро-винарския сектор; проблемите, намеренията и нагласите на производителите на винено грозде и вино в Югоизточен район.

Получените *резултати* могат да се обобщят по следния начин:

- В този район анкетираните гроздопроизводители и собственици на винарски предприятия са сравнително добре информирани за основните направления на ОСП и за възможностите за подпомагане на лозаро-винарския сектор в България. За в бъдеще време е необходимо провеждане на информационни кампании от МЗХ за отворените нови мерки за кандидатстване по европейските програми, осигуряване на достъп до интернет на собствениците на лозарски стопанства и др., за да се постигне целта повишаване информираността на лозарите и собствениците на винарски предприятия, които имат лозя относно възможностите за кандидатстване по европейските програми.

- Около половината от активно работещите лозари в района и около 90% от собствениците на винарски предприятия, които имат лозя посочват, че десетте дейности по мярката „Преструктуриране и конверсия на винени лозя” са се отразили благоприятно върху развитието на лозарството в този район.

- От всички мерки по програма САПАРД, анкетираните гроздо-производители и собствениците на винарски предприятия, които имат лозя посочват, че най-много за развитието на лозарството в района е допринесла мярката „Закупуване на машини и техника”.

- От всички анкетирани собствениците на лозарски стопанства повече от половината отговарят, че лозарството за тях е основна икономическа дейност, но само 42% отговарят, че доходите от лозарство са задоволителни за тяхното семейство, което е основание да се твърди, че такава не висока степен на задоволяване на доходите от лозарство води до понижаване на мотивация на гроздопроизводителите да отглеждат винено грозде.

- Процентът на участие на ДФ „Земеделие” и програма САПАРД във финансиране на лозарството е нисък. От собствениците на винарски предприятия в района около 28% са получили финансиране от програма САПАРД (с 8% повече от собствениците на лозарски стопанства) и около 20% от ДФ „Земеделие” (с 10% по-малко от собствениците на лозарски стопанства).

- Най-висока оценка около 5,90 от собствениците на лозарски стопанства и 5,80 от собствениците на винарски предприятия, които имат лозя дават за фактора „Осигуряване на лозов посадъчен материал с високо качество и подходяща сортова структура”, което е важна предпоставка за повишаване на конкурентоспособността на виненото грозде.

- Собствениците на лозарски стопанства и собствениците на винарски предприятия, които имат и лозя поставят на първо място като фактор, който оказва най-

голямо влияние върху търсенето на българско вино на европейския и световен пазар качеството на виното.

- Залежаване на нереализираното вино и несъответствие между търсените и предлаганите сортове грозде. Това несъответствие се изразява в отказ за изкупуване на гроздовата реколта от преработвателите. През последните няколко години лозарите в този район не могат да продадат своето грозде на винарските предприятия, тъй като за тях то е излишно при положение, че имат натрупани запаси от непродадено вино. Когато все пак гроздето се предложи за изкупуване то е на много ниски цени, които за гроздопроизводителите означават големи загуби. При такава икономическа ситуация лозарите търсят друг изход като продават гроздето си на пазарите на дребно на по-добри цени, предлагат го за преработка на ишлеми или за производство на домашно вино. Това вино търси реализация на вътрешния пазар, продава се по хотели и ресторанти като подбива цените на промишлените вина и нанася вреди върху имиджа на българското вино. Създават се условия за нелоялна конкуренция, която измества винарските предприятия от пазара.

- Липса на сдружаване и съгласуваност при отстояване на собствените си интереси при формиране на изкупните цени на гроздето между гроздопроизводителите и винарските предприятия, което води до възникване на остро противоречие. Предлаганата ниска цена при изкупуването на гроздето от вино-преработвателните предприятия през последните години не отговаря на вложените средства от производителите за производството на винено грозде. Това де мотивира гроздопроизводителите и намалява тяхното желание да отглеждат винени лозя, което от своя страна води до загуби и от двете страни, губи и държавата, защото секторът не се развива стабилно и се намаляват възможностите и устойчивостта му да оцелее при честите промени в пазарната среда или неблагоприятни климатични условия.

- Поради излишъци на вино преработвателите в Бургаски регион не искат да поемат ангажимент за цялостно изкупуване и оползотворяване на реколтата и по този начин да споделят отговорностите и риска заедно с гроздопроизводителите, особено след като вече разполагат със стабилна собствена суровинна база. Икономическата логика диктува лозарите да търсят начин да сключват договори с винарските изби и предприятия в района за изкупуване поне на 80% от произведеното от тях грозде.

- Недостатъчният размер от влагани инвестиции за създаване на лозя с висококачествени сортове, които се търсят на пазара е важна причина за влошената сортова структура в района. Днес е много наложително основна съставна част от

провежданата държавна политика в лозаро-винарския сектор да бъде насочена към стимулиране и подпомагане модернизиранието на лозовите насаждения и начина на тяхното отглеждане и стопанисване.

- В Бургаски регион е необходимо качествено реструктуриране на лозовите масиви с цел приспособяване към пазарните изисквания, като особено внимание да се обърне на традиционните местни сортове, като Мускат Отонел например.

- Създаване на нови малки изби и разширяване на мощностите в старите винарски заводи. При свит пазар нарасналите мощности за преработка на гроздето се натоварват все по-малко, а това влияе негативно върху разходите и конкурентоспособността на произведения краен продукт. При сегашните перспективи в търсенето на вино в Бургаски регион би трябвало да се акцентира най-вече върху инвестиции за усъвършенстване на съществуващата материално-техническа база, а не към инвестиции за разширение.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

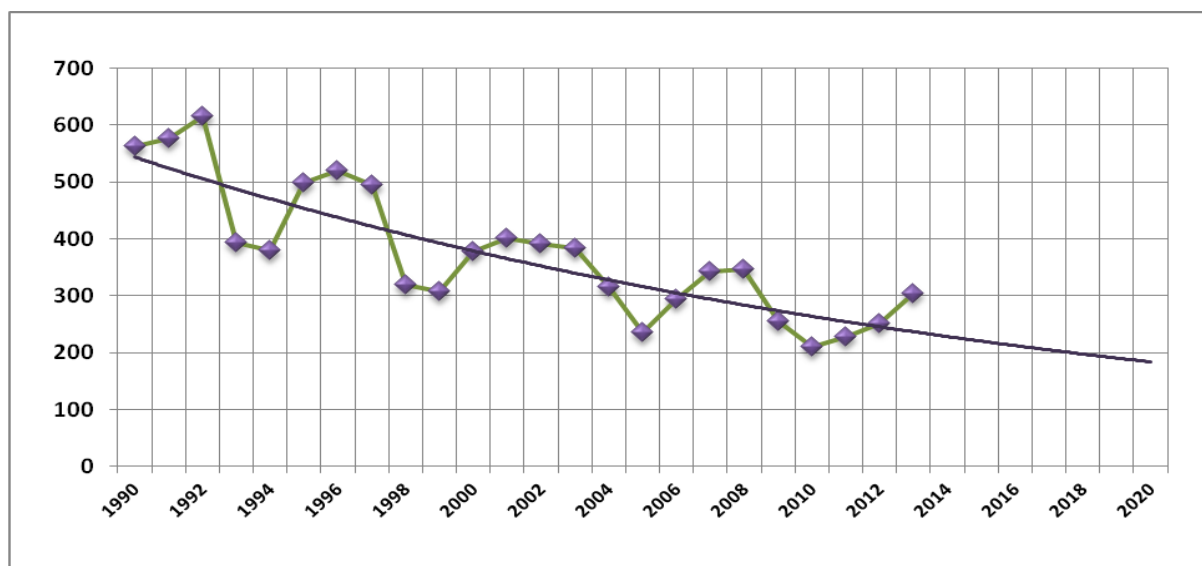
ВЪЗМОЖНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЛОЗАРО-ВИНАРСКИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ

В четвърта глава са анализирани тенденциите в развитието на световното лозарство и на фона на тези тенденции са оценени **мерките на ОСП за развитие на виненото лозарство след 2013 с помощта на прогностичен анализ** е очертана очакваната перспектива за развитие на виненото лозарство в България при запазване на сегашните параметри на политиката в сектора; **формулирани са препоръки за развитие на виненото лозарство.**

Линейният трендови модел за стойността на производството на винено грозде в България до 2020 г. показва тенденция на спад на производството(фиг.3).

Фиг. 3

Тенденция на изменение на производството на винено грозде, хил. тона

Източник: Статистически годишник, НСИ; „Агростатистика”, МЗХ

Според направената експертна оценка размерът на инвестицията, която е необходима на нашата страна, за да поддържа размера на площите с винени лозя на нивото му от 2012 г. и да спре тенденцията на спад на площите и производството на винено грозде е около 82 млн. лева.

За да се промени негативната тенденцията на намаление на площите и производството на винено грозде и за да се отстранят проблемите в бъдещото развитие на лозарството и винопроизводството в България е нужно да се предприемат **стратегически мерки за развитие на лозаро-винарския сектор** в следните направления.

- Създаване на условия за окрупняване на лозовите насаждения, прилагане на иновативни решения в производството на винено грозде, добри практики за провеждане на агротехника и технологии водещи до постигането на висока ефективност и продуктивност от лозовите насаждения и до решения щадящи околната среда.
- Ускоряване темпа на създаване на нови лозови насаждения от сортове, имащи подчертана пазарна ориентираност. Страната ни има достатъчно неизползван потенциал от права за засаждане, презасаждане и права от националния резерв.
- Ключова цел трябва да бъде качеството на лозовия посадъчен материал. Страната ни има достатъчно потенциал и традиции да произвежда присадени вкоренени лози от базови и сертифицирани лози.

- След започване на новия програмен период в сектора е нужна промяна, която да позволи продължаване на мярката за изкореняване на изоставените и неподдържани лозови масиви.

- Повишаване нивото на сдружаване в сектора. Новата ПРСР 2014-2020 предвижда продължаване на мярката за подпомагане на Организация на производителите.

- Ускоряване възстановяването на хидромелиоративната система в лозовите насаждения. Основната мярка за новия програмен период - реструктуриране и конверсия допуска дейности по създаване на системи за капково напояване и други мелиоративни дейност, позволяващи намаляване на въздействието на екологичните условия върху развитието на виненото лозарство.

- Увеличаване производство на качествени вина със Защитено географско наименование и Защитено указание за произход, които се ценят от потребителите на световния винен пазар и стоят в по-висока ценова ниша, както и на производството на вина от местни и уникални сортове, с които страната ни може да бъде достойно представена на важни винени презентации.

- Въвеждане в по-голяма степен на стандартите GlobalGAP и ISO. Спазване на добрите производствени практики при производството на грозде и вино и качествените изисквания

- Засилване на контрола за спазване на правилата на лоялната конкуренция. Трябва да се защитят означенията на продуктите произведени от грозде, както и означенията за произход на трапезните и качествените вина, произведени в определени райони. В тази връзка е необходимо висока степен на усвояване на средства свързани с инвестиции в преработвателния бранш.

- Необходимо е българските вина да участват в различни панаири и международни изложения В тази връзка е необходимо тясно сътрудничество между Националната лозаро-винарска камара и Изпълнителната агенция по лозата и виното.

- Изключително важно е разработената маркетингова стратегия за българското вино да бъде изпълнявана системно през следващите години за да може да има реален ефект върху разширяването на традиционни пазари и пробив в нови атрактивни дестинации.

- Активно участие на страната ни в международните винени организации, като Международната организация по лозата и виното (OIV). Необходимо е

съсредоточаване на усилията на администрацията за членство на страната ни в Асоциацията на европейските лозарски региони (AREV).

- Разработване на нова национална стратегия за развитие на българското лозарство и винарство.

Основни приноси в дисертационния труд

Приноси от методологически и методически характер

1. За пръв път е направено комплексно, многофакторно изследване на влиянието на ОСП върху развитието на виненото лозарство в България, реализирано на секторно ниво, на ниво Югоизточен район и на ниво лозарски стопанства и лозаро-винарски предприятия.
2. Сполучливо е комплектован богат методически инструментариум като е отчетена спецификата на предмета и обекта на изследване.

Приноси от аналитичен характер

3. Разкрити са тенденциите в развитието на сектора в условията на ОСП по отношение на: икономическо значение за подотрасъл растениевъдство и за отрасъл селско стопанство; реколтирани площи, средни добиви, сортова структура, възрастова структура на лозовите насаждения, прилагане на нови технологии; обеми и продуктова и географска структура на износа.
4. Направена е прогноза за производството на винено грозде в България до 2020 г. в България при запазване на сегашните параметри на политиката в сектора.
5. Направена е аргументирана оценка за неадекватност / като размер на предвидените средства по отделните мерки и като изисквания към бенифициентите/ на Националната програма за подпомагане на българското винено лозарство в изминалия период на ситуацията в лозаро-винарския сектор.
6. Идентифицирани са основните фактори за слабото усвояване на средствата по съответните мерки за подпомагане на сектора и слабата заинтересованост към някои от тях.
7. Изчислени са стойностите на номиналния и ефективния коефициент на защита, квантифицирана е ефективността на използване на местните ресурси, определен е ефекта от ОСП върху конкурентоспособността на сектора.
8. С помощта на SWOT анализ са оценени основни елементи на бизнес средата за развитие на сектора.

Практико- приложни приноси

9. Формулирани са комплексни стратегически мерки за оптимизиране на ситуацията в лозаро-винарския сектор в очертаните кризисни направления, които могат да бъдат използвани при разработването на Национална стратегия за развитие на сектора.
10. Получената информация от проведеното анкетно изследване за проблемите, нагласите и намеренията на производителите на грозде и вино може да бъде използвана при формирането на Националната политика в сектора през следващия програмен период.

Научни публикации свързани с дисертацията:

Книги

1. Славова Я., М. Атанасова, Ц. Ковачева, Н. Котева, М. Младенова, Н. Маламова, И. Петрова, **Д. Панталеева** и др. (2011). "Конкурентни възможности на аграрния сектор", глава втора, стр.86 - стр.99, "Състояние и проблеми на конкурентоспособността при лозарството"

Статии в научни списания

1. Панталеева Д. (2010). "Състояние, възможности и перспективи за развитие на лозарството в България", сп. „Икономика и управление на селското стопанство”, бр.5, стр.14 - стр.22
2. **Тотева Д.**, П. Кировски (2011). „Влияние на Общата Селскостопанска Политика върху конкурентоспособността, възможностите и перспективите за развитие на виненото лозарство в България”, сп. Икономика и управление на селското стопанство, бр. 3-4, стр.33 – стр. 40

Планови проекти към Селскостопанска Академия

1. Панталеева Д. (2011) "Конкурентни възможности на аграрния сектор в условията на единен Европейски пазар" с ръководител доц. д-р Янка Славова
2. Тотева Д. (2012) „Ефекти от прилагане на ОСП на ЕС върху земеделието и хранително-вкусовата промишленост” с ръководител доц. д-р Нина Котева
3. Тотева Д. (2013) „Вътрешно-отраслово и стопанско реструктуриране в аграрната сфера” с ръководител: доц. д-р Нина Котева